

MEDLEMSBLAD

Nr. 159

Desember 2018

I etterkrigstida og fram til rundt 1980 levde norske grensekjøpmenn godt på handel med svenskene. Det grodde opp matbutikker langs den norske sida av grensen. I dag er nesten alle disse grensebutikkene lagt ned. En av de største blant dem var Joh. Johansen & Co. på Øiermoen. Du kan lese om glansdagene for denne butikken på side 8.

Austmarka Historielag ønsker alle sine medlemmer god jul!

Innhold

Nytt fra laget	2
Vi utnyttet ressursene	5
Handelstrafikken på Øiermoen	8
Tampen	15
Konfirmanter 1958	17
Thomas og Pernille	20
Vidar Sandbeck på Austmarka	27
Ubemannet tollstasjon	28
Hammer	28
Gamle redskaper til Orala	29
Hjem fra fest	32
Godt sagt	34
Austmarka-nytt	35

Nytt fra laget

Åpent hus på Arstun

Lørdag 8. desember holder vi åpent på Arstun kl. 12.00 – 15.00. Her kan de som ønsker betale medlemskontingenten for neste år. Som julegavetilbud har vi Austmarka-kalender 2019, diverse kart, bøker og hefter. Et gave-medlemskap i Historielaget kan kanskje være aktuelt. Vi serverer kaffe til de som stikker innom.

Badstubading

Røykbadstua på bygdetunet blir godt besøkt en gang i måneden. Vi er mellom 10 og 20 badende hver gang. Et besøk i badstua er absolutt å anbefale. Om man vil forfriske seg uti vatnet er selvsagt helt frivillig. Lørdag 15. desember kl. 14.00 er det tid for julebad. Neste badedager er planlagt til lørdagene 27. januar og 23. februar, begge dager kl. 14.00.

Nye medlemmer

Kari Elisabeth Bang Hauge, Bønes. Irene Engen, Granli. Egil Sletten, Austmarka. Bente Holum Jerpaasen, Vestby. Reidar Berger, Åbogen. Anja Svartberg, Oslo.

Austmarka-kalenderen i salg

Kalenderen for 2019 har nettopp kommet fra trykkeriet. Det er en fargerik trykksak med motiver fra Historielagets virksomhet gjennom 40 år. Den koster 80 kroner, og foruten av dørselgere kan den fås tak i hos Joker Austmarka eller hos Rolf Amundsen, tlf. 993 95700.

Gaver til laget

Fra Dagfinn Kjernsli: Krydder/spiserihylle fra 1950-tallet. Fra Håvard Wiker: Dobbelt seng til Orala. Fra Jarl Ramtjernsåsen: Torv til tekking av kølamile. Fra Ingrid Sønsterudbråten: TV-kanne og vevd teppe til Orala. Fra Randi og Roald Vestli: Stråhatt, strykejern, sukker/fløtesett, pennal, neverbutt og parafinlampe (bordmodell). Videre har vi fått fire spesielle ting fra Randi og Roald som er avbildet under, fra venstre: skiftenøkkel, hengelås med «nøkkel», baby-rangle laget av tre, og metalldingsen til høyre kunne festes i nesa på oxen når den skulle leies. Hjertelig takk for gavene.

Håndverkstradisjoner på Arstun

Tirsdag 30. oktober hadde Historielaget temakveld med tradisjonelle emner som veving og neverfletting. Ingrid Sønsterudbråten hadde med seg veven sin og en del produkter som viste eksempler på hva som kan trylles fram på en vev. Neverfletting var det søstrene Sissel Solvin og Leikny Bekkevold som fortalte om og viste fram.

Et trettitalls frammøtte var til stede og hadde en trivelig kveld med interessante temaer – og ikke minst ved underholdningen som trekkspillgruppa Søndre Finnskogen Spellemannslag sto for.

Orala-rapport

Også i år har det vært kviger på beite i innmarka, og dyra har gnagd graset ned, så det ser nyslått ut over alt.

Vi har hatt dugnad med potethøstinga, og rundt 600 kg ble gravd opp. Avlinga hadde god kvalitet, den tørre sommeren tatt i betraktning. Vi har fått gode tilbakemeldinger fra de som har kjøpt av oss, så det blir nok ny potetavling neste år.

Det var også dugnad med å hogge staur til skigard, og Øyvind har satt opp 40 meter i vestjordet. Videre er det ryddet vekk kvist etter vedhogsten i vinter og vår, og veden er kjørt fram, kappet, kløyvd og stablet.

I Orala står det fire kjøkkenstoler som trolig er fra midten av 1800-tallet. Disse har vært preget av flere generasjoners bruk og trengte sårt å bli reparert. Vi har fått tak i en dyktig møbelreparatør i Charlottenberg, Johnny Johansson, som har satt i stand

stolene så de er solide, men samtidig ser like gamle ut. Prisen på arbeidet har dessuten vært svært rimelig. Foto: Tove Embre.

En rekke finnetorp/bygninger blir fredet

Riksantikvaren er i gang med å utarbeide grunnlagsdokumenter med tanke på fredning for flere skogfinske bygninger og komplette finnetorp med tilhørende kulturlandskap. Det dreier seg om bebyggelse på Finnskogen og andre steder på Østlandet der skogfinnene slo seg ned.

Aktuelle steder kan være Orala der hele eiendommen med innmark har gode muligheter til å bli fredet innen kort tid. Andre aktuelle er Sollien, Askogsberget og Hytjanstorpet på Grue Finnskog, samt Peistorpet på Åsnes Finnskog. Videre er Mikkelrud i Akershus aktuell, Snellingen i Oppland og Nedre Finneplassen i Buskerud under vurdering.

Abborhøgda og Nordgarden på Varaldskogen er ikke nevnt i denne sammenheng. Her har Statskog vedtatt fredning av badstu og stabbur i Nordgarden og alle hus i Abborhøgda, hvor også kulturlandskapet skal vurderes for fredning.

Vi utnyttet ressursene

Av Mona Øverby

Dette blir nærmest en fortsettelse fra forrige medlemsblad, men vil fortelle litt om det jeg husker av å utnytte/lage mat på 50-tallet, samt utnyttelse av andre ressurser. Sjøl har jeg hatt stor nytte av hva jeg lærte heime hvor all mat var heimeavla og heimelaga. Et paradoks kanskje når det å få "knakkpølser" til middag borte, var stort og kjempegodt.

Når jeg ser tilbake på slakting, ble alt på dyra utnyttet bortsett fra bust, ører og vom. Det første som ble nyttet, var blodet som måtte røres i for ikke å koagulere. Dette ble senere til "klubb", pudding og pannekaker. Tarmer ble tømte, skrapet og vasket til pølsekinn, "drittjobb". Før fryseboksen sin tid ble mye saltet ned i balje på bua. Ved salting ble alt gnidd inn med en blanding av fint salt, sukker, pepper og salpeter for så å overdrysses med grovt salt som etter hvert

ble til saltlake. Balja som var av tre, var ikke alltid tett, så litt av laken rant ut på buveggen som nesten ble spist opp av sau og "krøtter". Fra denne balja ble det også mat til oss, slik som spekeskinke, ryggehogg, pølser og flesk. De siste fleskebita kunne bli ganske trå, men det var aldri prat om at det ikke kunne brukes. Til og med fleskefettet ble brukt enten kaldt som pålegg på brødskiva, eller glovarmt som man dypet lefsa i. Dagens frityr? Pølsene fra balja ble kokt til middag eller tørket til pålegg, kalt gaukpølse. Ble hengt på bua til tork over vinteren og ansett som ferdig på våren når gauken gol, derav navnet.

En annen måte å ta vare på maten var ved hermetisering. Her ble kjøttkaker, boller, ribbe og koteletter lagt på norgesglass der gummiringer og glasskanter var rene og tørre, det måtte være helt tett. Det var ingen enkel og ufarlig jobb når hvert glass ble pakket inn i papp og satt på ei rist av tre i bunnen av sinkkjelen for så å bli kokt. Det farlige kom når disse glassene skulle tas opp fra kjelen med fare for å sprekke. Koketid varierte etter innholdet. Ribbe og koteletter som ble lagt på Løveglass måtte koke i 2 timer. Da de neste dag var avkjølte, måtte de sjekkes om lokkene var tette, hvis ikke måtte de kokes på nytt. Hermetisering ble også brukt ved oppbevaring av bl.a blomkål, bønner, epler og plommer.

Flere mulige måter for oppbevaring var f.eks. sylteagurk og rødbeter som ble lagt på glass i en sur/søt lake med diverse krydder. Snittebønner som samtidig krevde en snittebønnemaskin, en snedig anretning, der det var to hull man puttet bønnene inn i og sveivde rundt slik at de ble kuttet opp. Ble så saltet og oppbevart i tønner av tre og brukt som stuing til middag.

Gulrot ble lagret i myrmose, mens kål og kålrot ble lagret på ei hylle i kjelleren, likedan løk.

Poteter var et stort tilskudd til kostholdet, og når de begynte å gro var det å "plukke groninger" for å kunne bevare dem lengst mulig.

Egg som måtte lagres, ble lagt i "vannglass", en gjennomsiktig geleaktig masse, i krukker. De egnet seg dårlig til eggedosis og bløtkoking, men uansett nyttig til sitt bruk.

Bær ble nyttet til saft, syltetøy og gele, og jeg minnes mange kjeler og "silekleder" plassert på benken.

Med ku på båsen hadde vi også mjølk, fløte, ost og smør, men ut av dette kom "kinnmjølk" som ble kald drikke eller brukt i brødeigen slik som mysua etter laging av hvitost.

Heimbaka brød, en selvfølge, ble oppbevart i ei kasse av tre i kjelleren slik at ferske brød var sjelden vare, og at "kjøpbrød" smakte fortreffelig er vel forståelig.

I Søndre Hærstjøen er det mye stor abbor. Hammeren som henger blant fiskene gir en pekepinn på størrelsen.

Ferskvannsfisk slik som mort, gjedde og abbor ble også utnyttet på flere måter. Den store abboren ble godt saltet og kokt med "røsset" på, mens den små ble stekt. Stor mort ble det laget fiskekaker av. Likedan ble gjedda kokt, stekt og i tillegg tørket for å brukes til lutefisk.

Kaffen var også noe man ikke sløste med. Det kunne være grønne kaffebønner som ble brent i ovnen, luktet godt husker jeg, og som ble malt på kaffekverna med en liten skuff der den malte kaffen ble samlet opp. Kaffekjelen sto på ovnen og putret slik at på slutten av dagen var den nærmest grønn og smakte vel så som så. Når det kom gjester

derimot, måtte kaffen være sterk og klar. Her måtte det "klareskinn" til. Klareskinn var tørket fiskeskinn klippet opp i små biter og hatt på kjelen når kaffen var ferdig kokt, det gjorde underverker.

Alt går i grisen er det blitt sagt. Heime sto det to bøtter i ei kasse ute i gangen, den ene til grisen og den andre til hønene. Alt av eventuelle rester havnet her. I tillegg fikk grisen også brennesle og eillmerkje, høymø likedan. Kokende vann på brennesla luktet så godt at det kunne være mat for flere enn grisen.

Det som var av "nye" klær for meg var som regel sydd om av brukte klær. Gamle kåper og frakker ble til kjeledresser, og gamle kjoler kunne bli utrolig fine "nye". Fra ei tante til mamma som drev krambu i Oslo, kom det til stor jubel mange spennende plagg som kunne sys om.

Ullklær som ikke lenger kunne stoppes eller rekkes opp ble sendt til sjoddi hvor det ble til vattepper i sengene.

Har traumer når det kommer til det å rake og medfølgende vannblemmer. Det skulle ikke ligge igjen et strå etter slått og spesielt "skrabbslått". Mellom stubber og steiner, under busker og kjerr og det måtte gå fort, for jeg husker pappa sa: Nå blir det svart i Kjensliroa, underforstått regn og torden, og at nå haster det.

Mor vever filleryer. Denne rya blir fortsatt brukt heime i Tomta.

Utgått på dato og best før som vi hører i dag, var ukjente begreper den gang. Kanskje noen med tanke på den bruk og kast mentaliteten som er i dag, har noe å lære fra oss som har "gått ut på dato".

Handelstrafikken på Øiermoen

Av Åge Sørmoen

I etterkrigstida og flere tiår framover hadde norske grensebutikker sin glanstid takket være handel med svenskene. Kronekursen var svært gunstig for vårt broderfolk, de fikk mye mer for pengene i Norge enn hva de gjorde i heimlandet. På 1950-, 60- og 70-tallet gikk grensehandelen i stikk motsatt retning av hva den gjør i dag.

Huset der Ole Johansen startet butikk i 1883. Foran står Oles etterfølger Henrik Johansen, til venstre, kona Ellen og barna Oskar med Morten foran, Sverre, Johan, Alf, Eva, Helga, Gudrun og Anne. Bildet er tatt ca. 1913. Huset står fortsatt og er tatt godt vare på av Helen og Finn Lunderbye. Det er møblert som et museum.

Butikkdrift fra 1883

Ole Johansen Bergqvist kjøpte eiendommen Øiermoen i 1883. Den er den nederst beliggende av Øieren-garda og er på vel 40 dekar. Ole hadde planer om å starte butikk så fort som mulig. Det første han gjorde, var å si opp leieavtalen med kommunen som brukte det søndre rommet i første etasje til skoleværelse. Men skolen hadde ingen andre

steder å flytte til, så det ble til at det var både klasserom og butikk i samme rommet noen år! Ole Johansen døde allerede i 1891, og enka sammen med barn og svigerbarn reiste etter hvert til Amerika.

Brynjulf Johnsen hadde butikken et par år fram til 1893 da Henrik Johansen overtok. Henrik kom fra østre Græsberget. Der hadde de hatt arveoppgjør, og Henrik investerte sine penger i eiendommen på Øiermoen.

I 1907 ble det bygd ny butikk litt nedafor den gamle. Ei bu (stabbur) som sto like ovafor, ble brukt som varelager. Like ved sida kom det opp en ny butikk som en Bergersen drev. Han flyttet etter hvert til Granli og startet butikk der. Etter ham overtok Nysæter som seinere bygde ny butikk lengre vest og holdt på der til 1975. Butikken fra 1907 var ikke så stor, men gjorde sin nytte i nesten 50 år.

Denne forretningen var i drift fra 1907 til 1956.

I 1954 sto nytt lagerbygg ferdig, og to år seinere kom nytt forretningslokale på plass. Dette ble utvidet i 1969.

Dette bildet av betjeningen er tatt på M-dagen i 1962. Fremste rekke fra venstre: Live Johansen, Reidun Pelsholen, Mimmi Dragonmoen, Helen Lunderbye, Inger Larsson. Andre rekke: Astrid Sønsterud, Reidun Hjalmarsen, Svanhild Lystad, Karin Steffenstorpet, Elsi Larsson. Tredje rekke: Nanny Karlsen, Odd Sønsterud, Tole Skadsdammen, Gerd Olsson, Elin Øieren. Bakre rekke: Endre Johansen, Kjell Johansen, Gunnar Strand, Svein Steffenstorpet, Arild Nielsen.

Svenskehandelen skyter fart

Strømmen av svensker som ville handle i Norge økte sterkt i 1950-åra. Nå sto familien Johansen på Øiermoen godt rustet til å ta imot de kjøpelystne fra nabolandet. De mest populære varene var margarin, sukker, mjøl, ost, fiskeboller, syltetøy, flatbrød og kokesjokolade. Fra Frøya på Møre kom det hele lastebillass og forsynte grensebutikkene med sildspann og tørrfisk til luting. Også strikkejakker og garn var

ettertraktet. Det var vanlig før at landhandleriene på bygda hadde mye mer enn matvarer å selge. På Øiermoen var det spesielt godt utvalg av alt fra byggevarer og redskap til dyrefor, klær og manufaktur. En svensk kunde syntes at det norske mjølet var så godt at Helen måtte skaffe ham det også etter at butikkdrifta var opphørt.

Det var langt flere biler blant svenskene enn det var i Norge, og strømmen av biler fra Sverige ble stadig større på 1950 og -60-tallet. Det ble satt opp busser fra Munkfors og Hagfors i Sverige, og store drosjebiler ble fylt opp. Spesiell stor trafikk var det lørdagen før allehelgensdag først i november. Da var det helgedag i Sverige, mens det var åpne butikker på norsk side. På norskesida ble denne dagen kalt M-dagen.

Svenskene var greie å handle med, men de var meget prisbevisste. De ville vite hva alle varer kostet i svenske kroner. Helen og Endre måtte hele tida holde seg orientert om valutakursene og regne ut mens de sto ved disken. Også mange nordmenn var innom og vekslet til seg svenskepenge når de skulle over grensen.

Mange svensker reiste over grensa for å handle på allehelgensdagen.

Handelen skapte aktiviteter

Det skulle mye arbeidskraft til for å holde hjulene i gang på 1950- og 60-tallet. Helen Lunderbye minnes at den første innleide hjelp var Reidun Johansen (g. Pelsholen). Dette var tidlig på 1950-tallet, og hun fikk 3 kroner timen. Helen forteller at de i det store og hele var meget godt fornøyd med arbeidsinnsatsen til folk i grenda. Til gjengjeld var Øiermo-folket glad for tilgangen de hadde til arbeid.

Inntil det ble selvbetjening langt ut på 1960-tallet måtte betjeningen finne fram varene, og sukker og mjøl måtte veies opp fra store sekker. En unggutt fra grenda var så ivrig med mjølskuffa at han iblant forsvant i mjølskya. Drivstoffpumpene var heller ikke selvbetjente. Da de begynte å selge diesel, hadde de ikke fått ordentlige pumper ennå, så de måtte pumpe opp fra tønner. Når kundene skulle ha sement, gjødsel og kraftfôr, ble det mange tunge tak for de ansatte.

Familien Johansen

Som nevnt i innledningen kjøpte Henrik Johansen fra Græsberget eiendommen i 1893. Han døde i 1914, og sønnen Johan overtok driften, 20 år gammel. På forhånd var han som 15-åring blitt sendt til Otto Treiders handelsskole i Kristiania for å ta handelsbrev. Det var altså en vel forberedt og utdannet gutt som kunne videreføre forretningsdrifta.

Johan giftet seg 1926 med Karla Strand. De hadde tre barn som vokste opp, Endre, Kjell og Helen. Johan var en flink, men stille og beskjeden kjøpmann. Mange skrev på bok når de handlet og betalte når de fikk penger. Det kunne drøye lenge for enkelte med å betale, og Johan hadde vondt for å drive inn utestående fordringer. Da Johan var 70 år, ble han blind. Det ble slutt med butikkarbeid for ham, men han klarte seg bra på egenhånd og trengte ikke mye hjelp.

Fra 1954 kom Endre med i butikkdrifta. Kjell hadde arbeid utenom, mens Helen var engasjert i butikken fra hun var ungjente. En kan trygt si at Helen tok sin rikelige del av arbeidet med butikkdrifta. Hun bestilte varer og hentet dem også iblant på Kongsvinger eller Roverud. Kunde-kretsen strakte seg fra Vikar i sør til Mellebråtan i nord, og

hun kjørte ofte ut varer med lastebil. – Jeg var skikkelig redd en gang, forteller hun, – da jeg skulle rygge opp låvebrua i Åranstorpet (Orala). Men det gikk heldigvis bra. I tillegg til å ta sin tårn i butikken ordnet hun også med regnskap og lønninger til de ansatte. Mor Karla drev kafé i etasjen over butikken fra 1956 til 1964. Det var ganske god trafikk i kafeen, men det ble ikke den helt store fortjenesten. Karla solgte billig og spanderte også på venner og kjente. Men for kundene var det et fint tilbud å kunne slappe av med en prat over kaffekoppen. Omsetningen hos Joh. Johansen på Øiermoen lå godt over det andre landhandlerier på Finnskogen klarte å oppnå. Utbyttet ved butikkdrifta var solid i mange år. Men det gikk også penger ut når opptil 20 ansatte sto på lønnslista. Og når det skulle bygges på og ominnredes, ble det brukt av overskuddet, slik at de kunne unngå store lån. Den gode tida for grensehandel kulminerte i 1981. Da devaluerte Sverige sin kronkurs, og mye av lønnsomheten for svenskene forsvant ved å handle i Norge. Men butikken på Øiermoen fortsatte i 16 år. Vareutvalget var fortsatt stort, men svensktrafikken avtok stadig. De siste åra kunne det ikke tas ut noe utbytte.

Siste åpningsdagen ble det servert kaffe og kaker til kundene. Fra venstre Reidun Hjalmarson, Toivo Strand (stående), Odd Nordstrand (bussjåfør), Magny Øieren, Georg Westli og Kåre Strand.

Tross mye slit og lange dager savnet Helen det travle handelsmiljøet. Det hadde hun fått inn med morsmjølka, og det ligger nok fortsatt i blodet. Flere år etterpå holdt hun åpent en gang iblant for å handle med ting mer på loppemarked-nivå. Flere i nabolaget kunne også komme med sine «lopper» dit.

Den 23. desember 1997 var siste åpningsdagen for den tidligere så suksessrike forretningen på Finnskogen.

Sommeren 2018 ble forretningen solgt til Jarle Linnerud. Hans sønn Jonas har visse planer med videre virksomhet. Det er å håpe at de store lokalene kan skape grunnlag for nye aktiviteter.

*Slik så området ved butikken ut i 1923.
Alle bilder i denne artikkelen er utlånt av Helen Lunderbye.*

Tampen

(Sakset fra Øieren Ungdomslags blad Skogsus 1932)

I de gode gamle dager da de såkalte plankekjørere frå omlandet kjørte planker ind til Oslo, kom der en dag en slik karavane kjørende inn i byen. Politiet hadde påbudt, at alle kjører om vinteren skulde bruke bjelle eller ei vekke når de kom inn i byen. En av guttene var en stor skøier, hadde nok et godt øie til politiet frå tidligere anledninger, og han hadde hengt bjella, ikke på hesten, men på bendstangen, en staur som bruktes å holde lesset sammenbundet med, og hvor den bare i meget svære dumper gav lyd frå sig.

Da karavanen kom innover Grønlandsleret, kom der en vekter, som så at den ene, Halvor het han, ikke hadde vekke på hesten.

– Håffer kjører du ikke med vekke? sa han.

– Jo, je kjører med vekke je, svarte Halvor

– Hvor har du den henne da far?

– Å, hu sitter på bendstanga.

– Ja, men det er ikke der ho skal sitte.

– Je har ikke fått noen beskjed om hvor ho skal sitte je, sa Halvor, mens hans kamerater lo av full hals, så vekteren forstod at det var gjort på spøk.

– Ja, så skal du vel få lære det, sa vekteren, – kom å bli med mig på stasjon du far.

– Je får vel lov å kjøre lasset først, sa Halvor. – Je kan da ikke sette det igjen her i gata!

– Å, en tå kamerata dine kan ta lasset. Du blir med mig.

På politistationen bar det med Halvor. Han blei framstilt for politifuldmektigen.

– Jaså, du vet ikke hvor bjelden skal henge du?

– Nei, je har itte hørt nå om det!

– Ja, så skal jeg lære dig hvor den skal henge, din vriompeis! Nå betaler du 1 specie i mulkt eller får 3 slag tamp – hvad du helst vil ha.

– Ja, je har nok ingen specie je, sa Halvor, – je får vel heller ta tampen da.

Delinkventen måtte ta av sig jakka og vesten, og vekteren gav ham 3 slag over ryggen. Umiddelbart etter at det siste slaget falt sa Halvor:

– Det var dårlig kar til å slå. Hadde je slått, skulle det vært mye hardere – hvorpå vekteren ga ham et til, så det formelig drønnet.

– Seså, nå er du vel fornøid, og nå kan du gå din vei, sa fuldmektigen.

– Ånei, nå går je nok ikke, sa Halvor.

– Jo, du er ferdig nå!

– Ånei, det er je nok ikke, sa Halvor, – for er det ikke så at ingen kan gis større straf enn den han er idømt?

– Jo!

– Ja, men je blei dømt 3 slag juling, men fikk 4 slag.

– Ja, du bad jo sjøl om et til!

– Nei, je berre sa at det var dårlig slått, je, å atte je skulde gjort det bedre.

– Se nå til å komme av sted med dig, din slubbert!

– Ja, je veit nok vegen je skal gå, sa Halvor polisk, nå hadde han tak på fuldmektigen.

– Det er vel noe du vil opnå da, spurte han. – Du vil vel ha penger for det ene slaget du fikk attpå.

– Ja, det vil je, en specie vil je ha, det er sikkert det! Det er da vel lov og rett her i landet.

Fuldmektigen, som fryktet ubehageligheter, betalte ham en specie, og Halvor forsvandt.

Men nere i Elvegata sa han til kameratene: – Kom nå gutter, nå skal vi ha pons! Je har tjent en specie på et slag tamp, je!

Medlem.

Konfirmanter i Austmarka kirke 1958

Midtsidene

Første rekke fra venstre: Synnøve Nyland, Eva Brunsell, Åse Marit Fagernes, Berit Skarnes, Jorunn Nabben, Åse Berg, Ingrid Åsli, Synnøve Åsengen.

Andre rekke: Ove Lia, Ole Jakob Bråten, Wenche Olsen, prest Bjarne Hexeberg, Gunhild Øster, Egil Tomteberget, Reidar Volden, Erik Bakken.

Tredje rekke: Kjell Johnny Øster, Vidar Zachariassen, Arne Eikåsen, Lars Aaserud, Bjarne Vangen, Arve Vestgård, Kåre Kolbjørnsrud, Bengt Haakerud, Arve Kristiansen, Atle Strandseter, Odd Høegh, Knut Skullerud, Dag Grasmø.

Historien om Thomas og Pernille

Foreldrene til Olof Thomasson

Av Arild Thomassen

Olof Thomasson (Ole Thomassen), skogfinnen som slo seg opp på Austmarka og bosatte seg på Svensmoen i 1872, er mye omtalt i Vinger bygdebok. Han er også nevnt i andre bøker. Men vi vet lite om hans foreldre. Hvor kom de fra og under hvilke kår levde de? Det har også vært usikkerhet om Olofs fødested. Med denne artikkelen prøver jeg å belyse disse spørsmålene. I den anledningen ønsker jeg å rette en stor takk til slektsforskerne Ole Planthin (København), og Lena Hedin (Säffle), som har vært til uvurderlig hjelp for meg i dette arbeidet.

Det er naturlig å begynne med Axel Thomassens tale om sin far, som han holdt ved en familiesammenkomst på Sæter i 1933, på 100-årsdagen for Olof Thomassons fødsel.

Axel innleder talen med å fortelle fra en jakttur han hadde i Södra Finnskoga:

Vi sto en morgen, tollforvalteren og jeg, i en fjellside som het «Skrockarberget» og så over dalen til den andre siden - en uendelig skogli - ingen gårder og hus å se, men øverst oppe på toppen viste en liten slette at det en gang hadde vært en heim der. Så spør tollforvalteren «Vet du hva det stedet heter?» «Nei det visste jeg ikke.» «Jo det er «Hjerpberget» det, der din far er født.

Hvordan det forholder seg med dette vet jeg ikke, men hvis det er tilfelle kom han til Östmark som ganske liten og vi regner Östmark som hans fødebygd.

Axel fikk aldri bekreftet om Hjerpberget i Södra Finnskoga var Olof sitt virkelige fødested. Men det viser seg at tollforvalteren hadde rett. Det de ikke visste var at faren til Olof Thomasson, var født på Skrockarberget der de stod og nøt utsikten.

Axel fortsetter fortellingen slik:

Hans mor ble tidlig enke og satt igjen med en stor barneflokk i ytterst små kår. De bodde i en stue som het Sagfeld i nærheten av Konradsfors Spikerbruk.

Talen inneholder ingen ting om hvorfor moren ble så tidlig enke, eller hvem som var far til Olaf. Dette ga rom for mange spekulasjoner i senere generasjoner. Det ble sågar spekulert i om Olof kunne være uekte sønn av brukspatronen på Konradsfors bruk.

Senere har det blitt kjent at begge foreldrene var skogfinner og at moren var Pernille Danielsdotter fra Revholt. Søk i de svenske registrene viser at faren het Thomas Olofsson.

Thomas Olofssons oppvekst

Thomas Olofsson ble født på Skrockarberget i 1805. Skrockarberget ligger i Södra Finnskoga, et av de mest avsidesliggende og ville finnskoger i Värmland. Området var kjent for sagn om spøkerier, tomter og troll. Navnet Skrockarberget¹ bekrefter det.

Hemmanet² Skrockarberget var opprinnelig en slektsgård som skogfinnen Olof Hindriksson Vilhuinen ryddet i 1650. På finsk ble stedet kalt Vilhula by. I følge Gottlund som besøkte Skrockarberget i 1821, omfattet hemmanet fem gårder og to torp, og det bodde tilsammen 82 personer der.³

Thomas Olofsson var sønn av skogfinnene Lisa Mattsdotter Vaisaineni⁴ (1769 - 1841) og Olof Thomasson (1768 - 1828). En DNA-test indikerer at Olof Thomasson kan ha tilhørt finneslekten Räisainen. På slutten av 17-hundretallet tjenestegjorde Lisa og Olof som tjenestejente og gårdsgutt hos Hindrik Hindrikson i Skrockarberget.

Mens Lisa jobber som tjenestejente på Skrockarberget får hun en sønn utenfor ekteskap, i januar 1794. Sønnen får navnet Mattes. Olof Henriksson er notert som far.

Etter fødselen flytter Lisa med sønnen til torpet Säterberget. Samme år blir Lisa gravid igjen og føder en jente, i 1795. Denne gangen er Olof Thomasson oppført som far til barnet som de kaller Karin. Han flytter etter til Säterberget i 1796. Her blir de registrert som mann og hustru i husforhørslengden (1794 - 1799). Men noen vielsesnotering har vi

¹ Skrock är föreställningar där vissa vardagliga händelser anses å ha en övernaturlig effekt. Uttrycket användes ofta nedsättande. Folklore innehåller i regel vissa element av skrock. Översettes med overtro på norsk..

² Hemman er en eldre svensk benevnning for en jordbruksseiendom som oppført i kronens jordebøker med en viss manntalls verdi. Som følge av oppdelingen av eiendommene økte antall bruksenheter per hemman. Tilsvarende norske gårds- og bruksnummer.

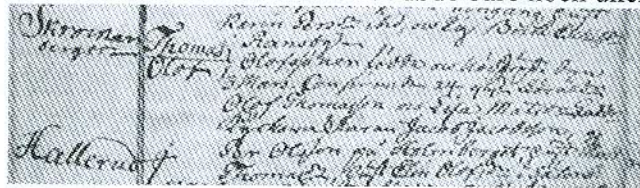
³ Gottlunds dagbok

⁴ I følge Jan Myrvold, Genalist og slektsforsker

ikke funnet. I senere husforhørlengder blir både Mattes og Karin notert med familienavn etter Olof Thomasson.

Familien bosetter seg på Kindsjön i 1800. Her blir de boende i 20 år. I alle disse årene er Olof registrert som inhyst⁵, som betyr at de levde under svært kummerlige kår.

Året etter at de flyttet til Kindsjön blir datteren Anna født, og så 3. mars 1805 får Lisa tvillingene Thomas og Olof. *Tvillingfødsel var krevende på den tiden. Lisa velger å føde i Skrockarberget, hvor hun hadde tjenestegjort som ung. Det viser seg at Olof ikke er levedyktig, så tvillingene ble døpt samme dag som de ble født og dåpen blir konfirmert samme måned. Olof døde bare noen uker etter fødselen.*

Fødselsnotering for tvillingene Thomas og Olof i kirkeboken i Dalby Socken.

Thomas Olofsson vokser opp på Kindsjön og bor der til han er 15 år gammel. Han får en bror til i 1812, som også kalles Olof. Faren til Thomas dør i 1820. Halvbroren Mattes som nå er 26 år tar ansvaret for familien. De flytter fra Kindsjön til Säterberget hvor Mattes har fått jobb som torpare (husmann). Thomas arbeider som gårdsgutt og søsteren Anne er tjenestejente. Årene som følger blir tynget av at søsteren Karin dør, 26 år gammel og broren Olof dør bare åtte år gammel.

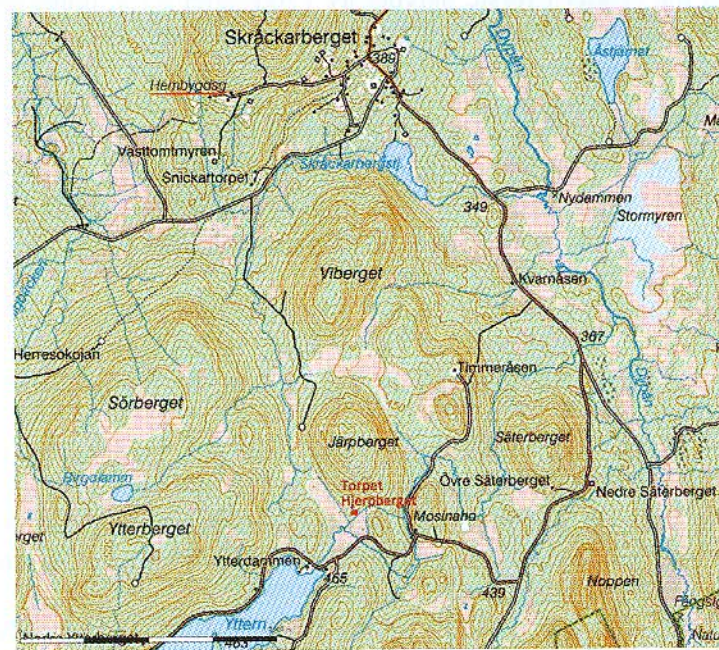
I 1826 gifter Mattes Olofsson seg med Marta Bertilsdotter fra Skrockarberget, og de flytter sammen med moren til Lillberget under Möre. Thomas blir ikke med til Lillberget, men hysrer inn som gårdsgutt på en gård eller et torp i Skrockarberget.

To år senere dør halvbroren Mattes, og etterlater seg enke og to små barn. Enken, Marta og barna flytter tilbake til Skrockarberget. Thomas har nå mistet alle sine søsken unntatt Anna. Han tar over ansvaret for

moren og slår seg ned som torpare i Gråberget under Kindsjön. Her har de en tjenestejente til å hjelpe seg.

Mattes og nå Thomas må stadig flytte mellom gårder og torp for å få seg arbeid. Dette var typisk for skogfinnerne i disse øde og skrinne skogsområdene i Södra Finnskoga.

I 1831 forlater Thomas og moren Gråberget og bosetter seg på Hjerpberget, et lite torp som ligger rett sør for Skrockarberget. Thomas er nå blitt 26 år og torpare, og skal snart møte Pernille Danielsdatter.

I kartutsnittet er beliggenheten til Hjerpberget markert med rød skrift. På luftfoto er det ingen synlige spor etter torpet. Plasseringen baserer seg på kart fra slutten av 1800-tallet.

En av Värmlands høyest beliggende hembygdsgårder «Tomta» ligger vakkert til i åssiden på Skräckarberget, markert med rød strek. Her er tolv bygninger fra ulike perioder, blant annet en røykstue fra 1760, som er flyttet ditt fra Josefsberg i Lekvattnet.

⁵ Inhyst betyr at man ikke eier eller leier eget hus men leide rom på et torp eller en gård hos andre.

